

PÕHIKOOLI EESTI KEELE EKSAM 2013

LUGEMISÜLESANDED

1. Loe tekst läbi ja lahenda selle põhjal ülesanded. 20 punkti

Uku Randmaa

Minu maailmameri

(Katkend)

Teose autor Uku Randmaa on esimene eestlane, kes üksipäini maailmale ringi peale purjetanud. Alguse sai ta ümberilmareisid keskeakriisist ja leinast. Reis kulges purjekal „Temptation 3” ümber Islandi, edasi Madeira kaudu Kanaaridelt ja Roheneemesaartelt üle Atlandi ookeani Panama kanalini, üle Vaikse ookeani, Fidži saartelt Austraalia põhjatipuni, Jõulusaarelt Kookossaarteni, üle India ookeani Hea Lootuse neemeni ning siis kodu poole tagasi.

PURJETAMINE MAAKERA KUKLAPOOLEL

18. mai 2011. Sisetunne kui äratuskell

Sättisin kõik valmis juhuks, kui on vaja kiiresti puri alla võtta. Öösel ärataski mind eriline sisetunne. Nagu titemamma ärkab öösel üles, kui lapsel lutt suust maha kukub, nõnda tunnetan mina jahiga toimuvat. Selgus, et kiirus oli kasvanud nõnda suureks, et jaht oli glisseerima* hakkamas. Sain gennakeri* kiiresti alla ning panin uuesti vahti groot-* ja fokkpurje*. Täiskuu lõõmas taevalael nagu prožektor.

glisseerima – vee kohal planeerima

gennaker – lisapuri

grootpuri – suurpuri

fokkpuri – kolmnurkne eespuri

20. mai. Ankruheitmine pärlipeenas

Jõudsin Ahe rõngassaarele. See on väikestest saarekestest koosnev ringikujuline korallrahu*, mille keskel laiub vaat et Pärnu lahe suurune laguun*. Ent vaid ühes kohas on saartevaheline veeala piisavalt lai ja sügav, et purjekas pääseks sisse sõitma. Vesi oli nii läbipaistev, et kõik kivid ja rahnud olid nagu peopesal.

Rõngassaar

Kuhu ankur heita? Vaatasin välja madalama koha, kus vett napilt üle 20 meetri, ühe korallrahu taga, et see varjaks natuke laineid ja ... ankur läks! 60 meetrit ankruketti takkajärele.

Alles hiljem märkasin, et pagan, ümberringi on poiliinid!* Aga siis oli tegu juba tehtud. Kohalikud on siin usinad pärlikasvatajad. Panevad pärlikarbi sisse võõrkeha ja lasevad karbid võrguga uuesti vette tagasi. Karp-lollike kasvatab pärlit suureks, kuni inimene tuleb noaga ja teeb krõks! Niisiis, nüüd olen ma keset pärlipeenart nagu rästas maasikates. Jääb loota hea õnne peale, et ma hiljem ankrust siit võrkude ja korallide vahelt kuidagi kätte saan.

Hommikul lasksin kummipaadi vette ja sõitsin üht väikesaart avastama. Sattusin pärlifarmi, kus euroopalikes rõivastes perekond rahulikult toimetab. /.../ Siinkandis on kahvatu nahk jõukuse tundemärk: paremal järjel inimesed on heledama nahaga ning lihttöölised, kes näiteks võsa raiuvad või kookospähkleid korjavad, on hulga pruunimad. Pärlifarmerite pere oli kreemika nahaga...

Ütlesin, et tahan mälestuseks osta ühe musta pärli. Perenaine kutsus mind laua juurde, kus seisis terve hunnik pärleid, nii lahtiselt kui ka kaelakeedeks tehtult. Võtsin kuhjast ühe suvalise pärli, ei mina tea neid kriteeriume, mille järgi pärleid hinnatakse. Turismibrošüürides oli siinset kanti kirjeldatud kui maailma odavaimat kohta, kust pärleid osta: siin saab neid ju otse tootjalt, ilma vahendustasuta. Ma ei tea, mis need hinnad tavaliselt on, aga ühe pärli eest küsitud sada dollarit tundus ikka jube kallis.

Maksin siiski perenaisele soovitud summa. Pealekauba sain temalt kaasa õpetuse, kuidas pärli läikima lüüa, kui see ajapikku tuhmub. /.../

*korallrahu, korallriff – korallsaar
laguun – veekogu rõngassaare keskel
poiliin – ujuvate meremärkide rida võrkude tähistamiseks*

28. mai. Mida näitab sisemine kompass?

Öösel peatusin Tahiti saare juures, täna hommikul alustasin teekonda 90 miili kaugusel asuva Raiatea poole. /.../

Siin Prantsuse Polüneesias on mõnus ja turvaline purjetada. Korallrifid* võtavad lainete võimu maha, kliima on parajalt soe, aeg-ajalt sajab värskendavat vihma. Ehk jääks mõneks ajaks siia peatuma? Vaatasin kompassi: seda kõige tähtsamat, mis näitab, mida ma tahan. Kompassi seier peatus viivuks laisklemisel, siis pidutsemisel-lõbutsemisel, seejärel seiklustel. Lõpuks jäi väreledes seisma kodustel.

Olen juba ligi aasta aega purjetanud Suurel Sinisel, käinud karmis põhjas ja kuumas troopikas. Nüüd tahaksin kallistada oma nelja vahvat last, ema ja ämma. Aga ma olen ju teispool maakera. Kui nende kallistamine on tõesti see, mida ma kõige rohkem tahan, siis... tuleb purjed tuulde sättida!

korallrahu, korallriff – korallsaar

2. juuni. Kalavalgustus

Liigun edasi lääne poole. Eks näis, kuhu tuuled mind lükkavad. /.../

Parandasin öö jooksul lagunenud asju. Seejuures tuleb olla leidlik. Täna jõudsin selle tasemeni, et parandasin groodireitereid – need on plastjublikad, mis kinnitavad grootpurje masti külge. Kuna mul neid tagavaraks rohkem ei ole, siis sulatasin jootekolviga plasti murdunud kohast kokku. Seejärel puurisin kummalegi poole murdumiskohta väiksed augud ja õmblesin veel nõõriga kinni. /.../

Õhtul vaatasin filmi: neid mul nüüd jätkub. Rootsi ümbermaailmapurjetajate meespool salvestas Panama kanali kandis mu arvuti välisele kõvakettale umbes 40 head filmi. Varem vaatasin filme öösiti, aga see tekitas stressi. Valvsus kaob, sest kõrvaklapid peas ei saa kuulata jahi häält ega tunnetada reaalselt mereelu enda ümber. Tunnen kohustust olla öösel eriti valvas, sest siis on purjetamine nagu pilkases pimedas jooksmine: sa lihtsalt tormad edasi, teadmata, mille otsa võid komistada. Päevavalges on parem, siis saab vajadusel ühe pilguga olukorrast ülevaate. /.../

5. juuni. Avaookeanil tsükloni meelevaldas

Tsüklon* jõudis kohale arvatust varem. Niisiis tuli see koledus vastu võtta avaookeanil. /.../ Nüüdseks on mõura kestnud juba kaks ööd-päeva. Pea töötab nagu kompuuter, kontrollides, kust võib tulla mõni järgmine viga. Söögiisu on null. Higine, must, habetunud. Lihased valusad. Pea valutab pidevast pingest ja tuule undamisest. Tagatipuks need tuunikalaribad, mis ma kuivama panin, haisevad nagu ... kala. Milline on üks tavaline tund tormisel merel? Leban kajutis keset põrandat, kus mul on madrats ja padi. See koht tundub kõige mugavam ja turvalisem: siit saan piiluda mõõteriistu, vajadusel saan kiiresti püsti ja tekile. Siin kiilu peal kaardilaua all on ka jahi raskuskese. Põrandal on

koera koht. Mina olengi see koer. Merekoer. /.../ Koeraelu, ausõna!
Merekoeraelu.

*tsüklon – madalrõhkkond,
sellega kaasnev keeristorm*

(Teksti on eksami tarbeks
kohandatud.)

Petrone Print, 2012

Uku Randmaa, foto erakogu

ÜLESANDED

- 1.1. Miks võib väita, et Uku Randmaa ümberilmareis läheb kindlasti Eesti purjetamise ajalukku?
- 1.2. Selgita teksti põhjal mõistet „rõngassaar”, tuues välja rõngassaarele iseloomulikud tunnused.
- 1.3. Nimeta põhjused, miks oli Uku Randmaal keeruline pääseda Ahe rõngassaare laguuni.
- 1.4. Mida nimetab autor pärlipeenraks?
- 1.5. Mille põhjal autor järeldas, et pärlikasvatajate pere oli jõukas?
- 1.6. Leia tekstist näide, mis kinnitab, et turistidele mõeldud reklaam ja tegelikkus ei olnud autori arvates kooskõlas.
- 1.7. Nimeta kaks põhjust, miks tekitas öine filmivaatamine autoris stressi.
- 1.8. Selgita, kuidas vähendas Uku Randmaa erinevate purjede abil laeva kiirust, kui see oli kasvanud liiga suureks.
- 1.9. Nimeta kaks tunnust, mille põhjal võib väita, et Uku Randmaa teos on kirjutatud päevikuna.

1.10. Mida tähendavad järgmised väljendid?

1.10.1. **sisemine kompass** (vt rida 38)

- a. kompass, mis näitab, kuidas jõuda Raiatea saarele
- b. mõte, mis näitab, kuidas koduteed leida
- c. sisetunne, mis näitab, mida inimene tegelikult tahab
- d. laevas kasutatav sisemine kompass

1.10.2 **koeraelu** (vt rida 72)

- a. turvaline elu
- b. vilets, raske elu
- c. koera elu, mis möödub põrandal
- d. koera vilets öine elu

2. Loe tekst läbi ja lahenda selle põhjal ülesanded. 10 punkti

Viio Aitsam

Rahvuslind suitsupääsuke saab 50aastaseks

Maaleht, 2.11.2012

Üle 50 aasta tagasi läks liikvele
Rahvusvahelise

Linnukaitsenõukogu üleskutse, et
iga maa võiks valida endale
rahvuslinnu. Soov oli, et rahvad
rohkem lindudest hooliks. Eestis
oli rahvuslinnu valimise eestvõtja

Eerik Kumari, autoriteetne ornitoloog. Ta oli sõja ajal eesti
laskurkorpuses olnud, temale ei saadud midagi ette heita. Selle taga, et
Eestis just suitsupääsuke juurde jäädi, on õpetaja ja looduskirjanik
Kustas Põldmaa, kes sel ajal oli tuntud ja hinnatud mees, kirjutas
ajalehtedele ja mujalegi palju loodusjuttusid.

Suitsupääsuke, joonistus Jolanta Rudus

Vene värk ja rahvusvärk

Rahvuslinnu nimetusele oli kolm kandidaati: lisaks Põldmaa soovitatud
suitsupääsukele pakkus mõnd merelindu Kalev Pild, üliõpilane Tiit
Randla tuli aga välja saaremaa männi-käbilinnuga. Randla ütleb nüüd, et
tema ettepanek väga tõsine ei olnud, küll oli tõsine ettevõtmine ise.
„See oli aeg, kus pooled ülikooli õppejõududest olid veel nii-öelda
eestiaegsed ja meie kõik veel Eesti ajal sündinud,“ meenutab ta. „See
andiski asjale teise maigu – rahvuslinnu valimises polnud mitte midagi
dissidentlikku (erimeelset), seda võeti kui täiesti loomulikku asja. Kogu
see ettevõtmine oli väga üksmeelne ja lõppes sellega, et valitigi
suitsupääsuke. Kõik olid rahul.“

Elle-Mari Talivee ja Meelis Uustal on ajakirjas Eesti Loodus maininud, et rahvuslinnu valimisel, nagu ka Eesti punase raamatu puhul, ilmnes mõningaid probleeme, sest „vene värgile rahvusvärgi tegemine ei meeldinud”. /.../

Oma lind valiti üle maakera paljudes riikides, aga kõikjal pole nad kaugeltki samasugust poolehoidu ja püsimeenu nautinud nagu Eestis.

1988. aastal kinnitati suitsupääsuke ühes rukkilillega rahvussümboleiks ka riiklikult.

Lapsepõlve lind

„Igal kevadel, kui esimesed suitsupääsukesed kohal, ütlen neile tere,” räägib Raplamaa taluperenaine Asta-Mari Oruväli. Teretada pole keeruline, sest naise lehmalaudas ja kuuri all on kümneid pääsukesepesi. „Eelmisel aastal kostis kõvasti juttu, et pääsukesed on kadunud,” meenutab ta. „Turtsusin siis omaette, et muidugi nad kaovad, kui keegi ei viitsi enam loomi pidada.” Oruväli peab pääsukesi maainimese lindudeks, sest nad on nii kärmed ja töökad. „Kui jälle nende laul siin lahti läheb, siis ma trimmeriga aias ei tööta. Kasutan vikatit, et lindude laulu kuulda,” ütleb perenaine.

Hiiumaa metsanaine Aira Toss kõneleb, et temal seostuvad pääsukesed lapsepõlvega. „Pääsuke on ju see lind, kes toob päevasooja, alati on tore, kui nad kohale jõuavad.”

Looduse side

Raplamaa joonisfilmikunstnik Valter Uusberg nendib, et rahvuslinnu näol oleme kokku leppinud, et meile on loodus tähtis mitte kui abstraktne keskkonnahoid, vaid kui meie rahvuslik loodus. „Suitsupääsuke on väga omane – eriti oma vidistamise ja lennurõõmuga,” leiab ta. „Rahvuslindu ning rahvuslille vajavad väikerahvad tõenäoliselt rohkem kui suured, kes teavad niigi, et nad on

suured ja võimsad,” arutleb Aira Toss. „Väikerahval on vaja kinnitust, et me oleme olemas ja meil on ühendavad sümbolid,” nendib ta. „Lind tähendab lendamist ja lendamine on vabadus, eks rahvuslind kannab ka endas vabadust.”

Suitsupääsuke, foto Remo Savisaar

Loendus 2011

- Suitsupääsukeste pesakohad asuvad valdavalt lautades ja tallides, kuurides, pööningutel, küünides, aga ka saunades, välikäimlates, garaažides ja tuulekodades.
- Neid meelitavad ligi nii loomapidamisega kaasnevad kärbsed kui ka sääskedest ja teistest putukatest kihavad märgalad, kust lisaks toidule saab pesaehitusmaterjali koguda.
- Kariloomade ja kodulindudega majapidamistes on asustatud pesade arv märkimisväärselt suurem kui mujal.
- Veekogude tüübi ja läheduse mõju pääsukeste arvule on silmatorkav.
- Suitsupääsukeste pesitsusperiood Eestis võib kesta koguni 5 kuud. Kuigi osa linde asub pesitsema erandlikult vara või hilja, võivad paljud pesitseda suve jooksul 2–3 korda.
- 2011. aasta suvel võttis kahekordse pesitsemise ette 13% suitsupääsukesepaaridest. 1% kasvatas üles isegi kolmanda pesakonna. Varaseimad pääsupojad koorusid 8. juunil ning hiliseimad, kolmanda kurna pojad alles 3. septembril.

- 2011. aastal oli suitsupääsukeste pesas keskmiselt 4,1 poega, mis on 1990. aastate tulemustest (4,2–4,6 poega) märgatavalt halvem.
- Piirkonniti oli olukord erinev: tublisti rohkem poegi oli Saare- ja Hiiumaa pesades (vastavalt 4,6 ja 4,5) ning keskmisest vähem Harju-, Viljandi- ja Läänemaa pesades (3,6–3,8).
- 2011. aasta poegade arvu rekord pärineb Saaremaalt – 8.

(Teksti on eksami tarbeks kohandatud.)

ÜLESANDED

- 2.1. Kelle algatusel ja miks hakkasid riigid valima endale rahvuslinde?
- 2.2. Miks on väikerahvastel rahvuslindu rohkem vaja kui suurtel rahvastel?
- 2.3. Mis probleemiga eestlased endale rahvuslindu valides kokku puutusid?
- 2.4. Leia tekstist rahvauskumus, mis on seotud pääsukestega.
- 2.5. Mitu protsenti suitsupääsukesepaaridest pesitses 2011. aastal üks kord?
- 2.6. 1990. aastatega võrreldes on suitsupääsukeste arvukus langenud. Leia tekstist lause, mille põhjal võib seda järeldada, ning kirjuta see täpselt vastusesse.